

Борук Ю. В.,

*аспірант кафедри адміністративного та кримінального права юридичного факультету
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара***ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ
ЗА ПРОЦЕДУРОЮ БАНКРУТСТВА В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ****SOME ASPECTS OF STATE CONTROL OVER BANKRUPTCY PROCEEDINGS
IN FOREIGN COUNTRIES**

У роботі проаналізована діяльність державних контролюючих органів зарубіжних країн, наділених спеціальними повноваженнями щодо ефективної реалізації положень законодавства цих держав у сфері банкрутства.

Ключові слова: банкрутство, державний контроль, неплатоспроможність.

В работе проанализирована деятельность государственных контролирующих органов зарубежных стран, наделенных специальными полномочиями по эффективной реализации положений законодательства этих государств в сфере банкротства.

Ключевые слова: банкротство, государственный контроль, неплатежеспособность.

This paper analyzes the state regulatory authorities of foreign countries endowed with special powers for the effective implementation of the provisions of the legislation of these States in the field of bankruptcy.

Key words: bankruptcy, government control, insolvency.

В сучасних умовах економічної кризи в Україні постає питання відродження діяльності підприємств різних сфер виробництва. Сьогодні особливого значення набуває потреба збереження наявних підприємств та недопущення їх банкрутства. Швидкість, ефективність, послідовність процедури банкрутства є важливими чинниками, що впливають на результативність ведення бізнесу суб'єктами господарювання в будь-якій країні.

Важливим елементом регулювання відносин у цій сфері є адміністративний контроль за процедурою банкрутства з боку державних органів. На сучасному етапі закордонні країни мають врегульовану й усталену систему контролю за процедурою банкрутства, в якій усунуті законодавчі та практичні прогалини. Доречним є використання цього закордонного досвіду для дієвого оздоровлення економіки, що і зумовлює актуальність теми дослідження.

Дослідження проблем державного регулювання процесів банкрутства здійснювались у працях вітчизняних та зарубіжних вчених М. Афанасьєва, В. Бандуріна, Р. Берндта, С. Беляєва, Д. Валового, В. Вітрянського, В. Джуня, В. Заболотного, В. Загорського, Н. Здравомислова, І. Іщенко, Р. Ноймана, С. Кареліної, В. Миронова, Б. Полякова, О. Терещенка, М. Титова, Ф. Шерера, К. Шнайдера та інших науковців. Питання вдосконалення державного регулювання банкрутства в Україні, пошук покращення ефективності такого правового регулювання зумовлює мету дослідження.

Метою статті є дослідження особливостей моделей зарубіжних систем державного контролю процесів банкрутства.

Єдиної позиції щодо визначення понять «неспроможність» та «банкрутство», їх розмежування, визначення поняття «інститут банкрутства» і досі немає.

Визначаючи поняття «банкрутство» пропонуємо розглянути історичні витоки цього терміна. Так, одні автори вважають, що слово «банкрутство» бере свій початок ще з XVI ст. і походить від італійського слова «bancarotta», що в перекладі означає «зламаний стіл».

С.Г. Байкіна зазначає, що «банкрут» походить з італійського права, так в Італії називали боржників-втікачів (від італ. *vanco* – лавка, *gotta* – зламана, дослівно означає «зламана лавка», на якій сидів комерсант, що вів торгіву чи фінансову діяльність). Його відмова платити за своїми борговими зобов'язаннями призводила до того, що лавку ламали. Ця обставина була сигналом припинення діяльності комерсанта та попередженням іншим [1].

Інші автори вважають, що слово «банкрутство» походить від слова «банк» – із різних причин комерційні банки у середні віки досить часто ставали неспроможними. С.Б. Глушаченко підкреслює, що саме слово «банкрут» з'явилося в італійських середньовічних містах. А похідними словами в англійській мові були «bankbroken», що означало закриття банку [2, с. 3].

Глумачний словник української мови надає таке визначення терміна: «Банкрутство – це фінансова неспроможність, розорення, що призводить до припинення виплат по боргових зобов'язаннях» [3, с. 89]. Сучасна економічна література визначає, що банкрутство (bankruptcy) – це юридична процедура, за якої майно неспроможного боржника продається на користь його кредиторів [4, с. 31].

Досі не створений стійкий науково-понятійний апарат інституту банкрутства. Досить часто у законодавчих актах та наукових публікаціях поняття «банкрутство» та «неспроможність» отождожуються.

Заміщення одного терміна іншим для зазначення одного і того ж явища виникло під впливом

законодавства та судової практики англійських країн, в яких ці терміни використовуються як синоніми. Проте навіть у законодавстві таких держав термін «банкрутство» має вузьке, спеціальне значення. Банкрутство – це скоєння боржником кримінально карного діяння, яке завдає шкоди кредиторам [5, с. 104]. Іншими словами, банкрутство – це кримінально-правовий аспект неспроможності. В усіх країнах, де розроблений конкурсний процес, цей вид неспроможності винесений за рамки законодавства про неспроможність та внесений до кримінального законодавства.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про відновлення платоспроможності або визнання боржника банкрутом» банкрутство – визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність за допомогою процедур санації та мирової угоди і погасити встановлені у порядку, визначеному законом, грошові вимоги кредиторів не інакше, як через застосування ліквідаційної процедури.

Одним зі стрижневих елементів регулювання процедури банкрутства в зарубіжних державах із розвинутою економікою (Англія, США, Франція, Австралія, Швеція й інші) є спеціальний державний орган, що має конкретно визначені обов'язки з питань банкрутства [6, с. 144–145]. До повноважень таких органів належить контроль за імплементацією законодавства і підготовка рекомендацій уряду щодо проведення державної політики у сфері банкрутства.

Державний контроль є стрижневою функцією державного управління, певним видом управлінської діяльності для функціонування всієї системи, механізмом оцінки прийнятих управлінських рішень. Він не лише дає можливість коригувати управлінську діяльність, а й допомагає передбачувати перспективи подальшого розвитку та досягнення конкретного результату.

Важливими ланками системи неспроможності є судова система, інститут фахівців і механізми забезпечення розуміння необхідності банкрутства підприємств у суспільстві.

Розглянувши та узагальнивши відомості щодо механізму діяльності зарубіжних контролюючих державних органів із питань банкрутства, можна виокремити їхні основні функції, такі як

- 1) розробка законодавства та законодавча ініціатива у сфері банкрутства;
- 2) створення та організаційне забезпечення підготовки, оцінки професійного рівня та ліцензування фахівців у сфері банкрутства;
- 3) організація контролю за окремими аспектами діяльності арбітражних керуючих (дотриманням професійно-етичного кодексу, наданням звітності та ін.);
- 4) статистичний аналіз інформації щодо справ про неспроможність;
- 5) вироблення рекомендацій уряду щодо державної політики у сфері неспроможності;
- 6) консультування суддів, юристів і фахівців у сфері банкрутства;

7) контроль за якістю управління неспроможними підприємствами, виявлення несумлінного чи некомпетентного управління;

8) захист прав кредиторів під час здійснення процедур неспроможності.

Пропонуємо розглянути види контролюючих органів за процедурою банкрутства у зарубіжних країнах.

У Швеції державний орган із питань банкрутства об'єднано в межах єдиної системи з податковою службою та органами судового виконання, а його компетенція суміжна з повноваженнями міністерств фінансів і юстиції. Цей орган має відділення в усіх провінціях країни і контролює та регулює в такий спосіб процедуру банкрутства.

Також у Швеції існує окремий «наглядний орган», який є важливою ланкою в системі органів конкурсного управління. Це спеціальний державний орган, до функцій якого, зокрема, входить виконання судових рішень.

Наглядний орган має слідкувати за тим, щоб управління майном боржника здійснювалося найбільш доцільним чином відповідно до чинного законодавства. Він повинен також слідкувати за тим, щоб ліквідація конкурсної маси без необхідності не затягувалася. Наглядний орган має право інвентаризації маси конкурсного майна боржника та інших його коштів, а також право вимагати звіту від керуючого процедурою банкрутства. За особливих обставин наглядовий орган може призначати ревізорів для перевірки звітності та управління загалом [5, с. 158].

Наглядному органу повинен бути забезпечений доступ до всіх книг та інших документів, що стосуються конкурсної маси. Він зобов'язаний надавати всю необхідну інформацію суду, кредиторам, контролеру та боржнику за вимогою.

Рішення наглядового органу не можуть бути оскаржені, за винятком рішення зі спорів керуючого з боржником або іншою особою із приводу права боржника на невнесення певного майна в конкурсну масу.

Конкурсний керуючий та наглядовий органи є постійними органами конкурсного управління.

Тимчасовими органами, тобто органами, які створюються за необхідністю, є контролер та радник – третейський суддя.

Англійська система законодавства, використовуючи одночасно неоплатність і неплатоспроможність, має макроекономічну мету. Основна ідея англійської системи регулювання процедури банкрутства полягає в тому, щоб надати арбітражному керуючому вибір шляху процесу банкрутства (ліквідація або відновлення платоспроможності).

Роль державного органу з питань банкрутства Великобританії виконує Служба неспроможності (налічує близько 2700 постійних працівників) [7, с. 117–120]. Вона є виконавчим агентством Департаменту торгівлі та промисловості Великобританії і виконує свої функції через офіційних управителів. Служба діє в Англії та Уельсі на підставі Закону

Великобританії «Про неспроможність», Закону Великобританії «Про дискваліфікацію директорів компанії» 1986 р. та Закону Великобританії «Про компанії» 1985 р.

Франція не має окремого державного органу з питань банкрутства. Держава здійснює свою контролюючу функцію у процедурі банкрутства через органи прокуратури, наділяючи прокурора великим колом повноважень у сфері конкурсних правовідносин. Обов'язком прокурора є отримання інформації про будь-яку процедуру банкрутства. Він уповноважений передавати справу про неспроможність боржника до суду, відправляти запит про заміну осіб, що приймають участь у процедурі (управителя, експерта, представника кредиторів), про скасування плану реорганізації, про припинення діяльності боржника та відкриття ліквідаційної процедури тощо [8].

В Австралії діє державна Комісія з корпоративних справ, яка має повноваження щодо аналізу фінансового стану підприємств, які піддаються процедурам неспроможності; забезпечення надання адекватної інформації про боржника; підготовки висновків про ступінь відповідальності директорів боржника за доведення підприємства до банкрутства; самостійної дискваліфікації винних директорів або подання клопотання про таку дискваліфікацію в суді.

Американська система регулювання неспроможності, в якій неплатоспроможність передбачає ознаки неоплатності, побудована таким чином, що явна перевага надається реорганізаційній процедурі. У США з 1934 р. роль державного органу з питань банкрутства почала виконувати Комісія із цінних паперів і бірж (КЦПБ) уряду США. Відповідно до Зводу законів про банкрутство, переглянутого в 1978 р., американська КЦПБ виконує три основні функції – 1) виступати в суді та бути заслуханою з будь-якого питання у справі про банкрутство (відбір кандидатури і рівень оплати арбітражного керуючого, призначення комісії кредиторів та акціонерів, використання, продаж і оренда власності); 2) контролювати і забезпечувати адекватність заяви підприємства-боржника щодо його фінансового стану та наявності активів; 3) заперечувати проти затвердження судом плану реорганізації підприємства-боржника у разі зловживань із його боку [9, с. 128]. У 1983 р. разом із КЦПБ у США почали діяти державні федеральні конкурсні керуючі, завдання яких, серед іншого, полягають у контролі за діяльністю незалежних конкурсних керуючих та її належною оплатою, а також у запобіганні шахрайству, нечесності та порушенням законності під час здійснення процедур банкрутства [10].

Цікавим прикладом адміністративного регулювання процедури банкрутства є система державного контролю в Канаді. Основною метою діяльності контролюючих органів Канади є підвищення інвестиційної привабливості канадської економіки за допомогою забезпечення відновлення платоспроможності боржника, його реабілітації в комер-

ційній системі, а також запобігання шахрайству під час банкрутства та ведення необхідної статистики та реєстрів. Державний орган із питань банкрутства в Канаді – це адміністративна система, до якої входять місцеві відділення та центральний орган із питань банкрутства. Голова кожного відділення є працівником судової влади та наділений відповідними повноваженнями для провадження своєї діяльності [11].

В Україні органом, який здійснює контроль за процедурою банкрутства, є Міністерство юстиції України.

Стаття 3 ЗУ «Про відновлення платоспроможності або визнання боржника банкрутом» визначає функції та повноваження цього органу. Необхідно звернути увагу на те, що чинним законодавством дещо звужені повноваження державного органу з питань банкрутства порівняно з попередньою редакцією Закону.

Діяльність цього органу, зокрема, спрямована на організацію системи підготовки та видачу свідоцтва про право на здійснення діяльності арбітражного керуючого, здійснення контролю за діяльністю призначених господарським судом арбітражних керуючих, підготовку та затвердження типових документів щодо проведення процедур банкрутства.

Водночас державний орган із питань банкрутства не вправі втручатися в процедуру банкрутства. Його функції спрямовані на створення необхідних умов для діяльності арбітражних керуючих та інших учасників справи про банкрутство, а також ведення контролю за такою процедурою, особливо за процедурою банкрутства державних підприємств та підприємств, у статутному капіталі яких частка державної власності перевищує п'ятдесят відсотків.

Отже, можна сказати що сьогодні вітчизняний контролюючий державний орган виконує функції лише щодо ліцензування діяльності арбітражних керуючих та збирання звітності щодо їхньої діяльності.

На наш погляд, прикладом дієвої системи контролю за процедурою банкрутства, яку можна було б запозичити для введення в національне законодавство, є система Швеції, де державний контролюючий орган діє в рамках єдиної системи з податковою службою та органами судового виконання, а його компетенція суміжна з повноваженнями міністерств фінансів і юстиції. Така система дала би змогу здійснювати контроль за процедурою банкрутства не тільки з боку перевірки діяльності арбітражних керуючих, але й з економічного боку з метою недопущення фіктивного банкрутства. Ми вважаємо за необхідне, щоб контролюючий орган фактично приймав участь у процедурі банкрутства. Так державний орган зможе реалізувати свій обов'язок з узагальнення практики банкрутств, що дасть йому змогу бути компетентною стороною на етапі реформування відповідного законодавства та забезпечити захист прав кредиторів під час здійснення процедур неспроможності.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Байкина С. Учет и анализ банкротств: Учебное пособие [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://modernlib.ru/books/baykina_svetlana/uchet_i_analiz_bankrotstv/read
2. Глушаченко С.Б. Становление института банкротства в странах Древнего Востока и Античного мира / Глушаченко С.Б., Пиджаков А.Ю., Иванов П.Д. // История государства и права. – 2005. – № 5. – С. 2–3.
3. Глумачний словник української мови. – К. : Вид-во «Аконіт», 1999. – 644 с.
4. Словник сучасної економіки МАКМІЛЛАНА / Пер. з англ. – К. : АртЕк, 2000. – 640 с.
5. Основные институты гражданского права зарубежных стран. Сравнительно-правовое исследование. Руководитель авторского коллектива – д.ю.н. В.В.Залесский. – М. : Издательство НОРМА, 1999. – 648 с.
6. Поляков Б.М. Правове регулювання неспроможності (банкрутства) в зарубіжних країнах (Англії, Німеччині, Росії, США, Франції) / Б.М. Поляков // Санация та банкрутство. – 2006. – № 1. – С. 144–146.
7. Пінк Ф. Професія фахівця з питань банкрутства та законодавство у Великобританії / Ф. Пінк [пер. з англ. О.Г. Тарасенко]. – К. : Преса України, 2000. – С. 117–131.
8. Законодательство Франции о банкротстве [Электронный ресурс] / Режим доступа: <http://www.komitet2-5.km.duma.gov.ru/site.xp/051052052.html>
9. Коваль М.В. Реформування системи банкрутства в Україні: використання іноземного досвіду / М.В. Коваль. – К. : КНЕУ, 2008. – 316 с.
10. Миронов, В.В. Специфіка державних органів деяких країн щодо банкрутства [Текст] / В.В. Миронов // law-property. [Електронний ресурс] / Режим доступа: <http://www.law-property.in.ua/articles/57-mironov-vv-specificity-some-states-government-bankruptcy.html>
11. Leonard, B. Portable Insolvency legislation in Canada [Text] / B. Leonard, D. Ward. – Bankruptcy and Insolvency act., 1985. – 209 p. – Available at: http://www.casselsbrock.com/files/file/PortableInsolvencyLegislation_at_CasselsBrock_Web.pdf